

2a
edició

HISTÒRIA D'ANDORRA EN ONZE CLAUS

OLIVER VERGÉS PONS

anem

Història d'Andorra en onze claus

anem

HISTÒRIA D'ANDORRA EN ONZE CLAUS

OLIVER VERGÉS PONS

anem
EDITORS

Història d'Andorra en onze claus

© del text: Oliver Vergés Pons

Primera edició: agost de 2016

© Segona edició:

Anem Editors, juny de 2020

Edició, disseny i maquetació a cura de: ovp

www.anemeditors.com · contacte@anemeditors.com

DL AND.193-2020

ISBN 978-99920-65-36-5 (Anem Editors)

ISBN 978-84-121359-8-5 (Anem Editors, SL)

Imprès a GoPrinters (La Seu d'Urgell)

Aquesta edició ha comptat amb el suport del Ministeri de Cultura i Esports del Govern d'Andorra

Tots els drets reservats. Sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, queden prohibides les reproduccions totals o parcials d'aquesta obra a través de qualsevol procediment. Dirigiu-vos al CEDRO <www.cedro.org> si necessiteu fotocopiar, escanejar, fer còpies digitals o qualsevol ús similar per algun fragment d'aquesta obra.

Sumari

Introducció	9
Any Mil	15
1133	27
1208	37
1278	49
1419	61
1589	71
1748	81
1806	91
1866	101
1933	113
1993	125
Bibliografia	135

Introducció

Si resseguim l'evolució històrica de l'Europa occidental en els últims cinc-cents anys, sembla gairebé impossible que ara mateix existeixi un petit estat independent al bell mig dels Pirineus de tan sols 468 km². El país en qüestió, Andorra, podríem considerar-lo una anomalia històrica, i encara més si tenim en compte que al nord i al sud de les seves fronteres limita amb dos grans estats com són França i Espanya. Tant l'un com l'altre, al llarg de l'època moderna, van ser dues de les monarquies més fortes d'Europa i resulta estrany que aquestes potències centralitzadores i conqueridores permetessin la supervivència d'un territori com Andorra. La història ens ensenya que tot té un perquè i una explicació, i si Andorra ha arribat a l'actualitat com a estat sobirà i independent, segur que n'hi ha algun motiu.

Arran de la complicada situació que va viure el Principat al segle XVIII, Andorra es va dotar d'una història pròpia recollida a les pàgines del famós *Manual Digest*, d'Antoni Fiter i Rossell (1748). Segons s'hi explica, els musulmans

van conquerir les valls andorranes i Carlemany les va alliberar, tornant-les a situar a l'òrbita de l'Europa cristiana. Fins i tot hi ha un document fals, elaborat el segle XII, que diu que Carlemany i el seu fill Lluís el Piadós, després de delimitar el territori andorrà, van concedir als seus habitants el dret de no estar sotmesos a cap tribut, a excepció dels imperials, i d'administrar-se lliurement la justícia.

Per fer front a la necessitat concreta de sobreviure entre dues grans monarquies, Andorra es va dotar de la seva pròpia història mítica, una història que atorga als andorrans un passat i una idiosincràsia propis respecte als seus veïns catalans, espanyols i francesos.

Malgrat aquesta *mitologia* andorrana, el cert és que la història del Principat és força més prosaica i més aviat fruit de la casualitat, de la sort i d'una certa tossuderia muntanyenca, que no pas de la culminació d'un gloriós destí escrit prèviament. Això, en cap cas, resta valor a la història andorrana, ni molt menys. No hi ha una història *millor* i una de *pitjor*, simplement hi ha una Història que cal conèixer per entendre la pròpia realitat. Aquest és el principal propòsit de les pàgines que segueixen. Amb voluntat divulgativa, però mantenint el rigor necessari per acostar-se al passat, intentarem desgranar els

moments clau que han permès que actualment Andorra sigui el que és, un estat lliure i sobirà. Són onze dates, onze episodis, en què un fet o una decisió ha permès la supervivència com a entitat de les valls del Valira o que han fet del territori el que és avui.

Deixarem de banda la història de l'Andorra *abans* d'Andorra, aquella història anterior a la gènesi de l'entitat política que aquí analitzem. És cert que des de la prehistòria hi ha poblament en aquestes valls, tal com demostren els jaciments de la Balma de la Margineda a Sant Julià de Lòria i del Roc de l'Oral a Encamp; també sabem, gràcies a Polibi, que quan el cartaginès Hanníbal va travessar els Pirineus amb els seus elefants per aquesta zona hi habitaven els andosins, un poble de filiació iberobasca, potser un subgrup dels ceretans. Però aquesta no és la història d'Andorra. És, en tot cas, la història de l'espai geogràfic sobre el qual avui s'assenta l'estat andorrà. En aquestes pàgines tan sols volem resseguir els passos que han donat lloc a la realitat estatal present, per tal que tot aquell qui vulgui acostar-se a la història d'aquestes valls, hi habiti o no, pugui entendre el perquè i el com d'això que viu i veu.

Al llarg d'aquestes pàgines coneixerem les primeres mencions documentals d'Andorra;

sabrem com es va produir la creació del feu episcopal andorrà; quin paper van tenir els Caboet, els Castellbò i els Foix en la història de les valls; què va ser el Pariatge dit d'Andorra; quan va començar a prendre forma la institució representativa dels andorrans coneguda com a Consell de la Terra; per què el màxim dirigent de França és, al mateix temps, copríncep d'Andorra; com va mantenir-se la independència de les valls al llarg dels segles XVII, XVIII i XIX; què va significar la Nova Reforma; quins canvis van produir-se a mitjan segle XX al país; i quan els andorrans van esdevenir amos i senyors del seu propi destí. És segur que moltes coses quedaran al tinter, però creiem que aquests episodis poden servir per entendre què és Andorra i com ha arribat a l'actualitat.

Com veurem, tret de l'any mil, en què els habitants de les valls s'oposen a la feudalització intensa del territori, i del 1419, en què opten per tenir un consell representatiu propi, els andorrans han participat en poques ocasions en la direcció del que hauria de marcar llur propi destí. La sort d'Andorra s'ha jugat sovint força lluny del Principat, i de vegades ha depès més de l'atzar, de la casualitat i de l'equilibri de poders externs que no pas de la voluntat expressa d'afermar la independència del territori. En aquest sentit,

la realitat general de l'Europa occidental, com també la realitat interna de França i d'Espanya, ajuden, i força, a entendre la història d'Andorra.

Esperem que aquests episodis que intenten explicar mil anys d'història andorrana, des de les primeres mencions documentals el segle IX fins al dia en què els andorrans van convertir-se en mestres de llur futur el 1993, serveixin per explicar què és Andorra.

No es pot caminar cap al futur sense saber qui s'és, i no es pot saber qui s'és sense mirar enrere i veure d'on es ve.

Any mil

Beatus de la Seu d'Urgell. Arxiu Diocesà d'Urgell.

De les primeres mencions documentals d'Andorra i de com els habitants de les valls del Valira destrueixen el castell comtal de Bragafolls per evitar, així, la senyorialització intensa del territori i mantenir vincles directes entre caps de casa i senyor.

Tant la història llegendària com l'himne del Principat d'Andorra expliquen que l'emperador Carlemany va alliberar les valls andorranes del domini musulmà i va concedir un estatus jurídic propi als seus habitants. Podem dir que aquesta és la llegenda fundacional d'Andorra —basada en un document fals conegut amb el nom de *Carta Pobla*— i, com totes les llegendes, es basa en una realitat parcial. És cert que el territori andorrà va passar a mans de Carlemany al final del segle VIII, juntament amb Urgell i Cerdanya. Tot i així, en aquell moment Andorra depenia dels comtes d'Urgell, delegats dels emperadors i reis francs, i ni les valls del Valira ni els seus habitants no tenien un estatus diferenciats dels altres territoris comtals. De fet, no és fins al segle IX i sobretot al final del X que comencem a trobar les primeres notícies documentals que reconeixen Andorra com un territori concret, un espai territorialment delimi-

tat, sense que això signifiqui que parlem d'unes valls independents.

Les primeres mencions documentals d'Andorra

L'any 711 els musulmans entren a la península Ibèrica i en relativament poc temps la conquereixen de baix a dalt. El regne visigot, que durant uns dos segles ha dominat tota la regió, desapareix en ben pocs anys. Els Pirineus tampoc no representen una barrera per frenar l'avenç dels musulmans, els quals ràpidament consoliden el seu domini sobre Narbona. A mesura que els musulmans avancen cap al nord, tanmateix, comencen a topar amb la resistència del poder franc. A poc a poc els guerrers de més enllà dels Pirineus davallen cap al sud i, el 759, Narbona és perduda per als interessos musulmans. El salt definitiu dels francs vers el sud de la serralada pirinenca es produeix amb l'establiment del domini carolingi sobre els territoris d'Urgell, Cerdanya i Girona cap al 785. En aquest moment Andorra també deixa de formar part del món musulmà i esdevé un territori propi de la monarquia franca. Al llarg dels segles IX i X, les valls d'Andorra són una peça més del comtat d'Urgell sense cap estatus territorial propi. Són

un dels diversos dominis que tenen els comtes i, de fet, ni les parròquies d'Andorra són encara en aquests anys propietat del bisbat.

Una de les primeres mencions d'Andorra com a territori definit data de l'any 843, quan l'emperador Carles el Calb dona a Sunifred I, comte d'Urgell i de Cerdanya, unes quantes propietats, entre les quals hi ha les valls d'Andorra. D'altra banda, ja a la segona meitat del segle IX trobem un dels primers documents que reconeixen Andorra com una entitat territorial anomenada *pagus*. Es tracta també d'un precepte del rei Carles el Calb, datat de l'any 860, en què reconeix les possessions que el bisbat d'Urgell té en aquest moment i, a més, li corrobora el cobrament de diversos delmes percebuts a les mateixes valls andorranes. Hem de pensar que en aquest moment els comtats són un conjunt de *pagus* i territoris units sota la sobirania d'un comte i el d'Urgell no n'és l'excepció. Andorra, o el *pagus andorrà*, és una més d'aquestes entitats territorials sota la sobirania dels senyors d'Urgell.

Ja cap al final del segle X els comtes urgellencs comencen a tenir, en la frontera amb el món musulmà, el seu principal focus d'interès, tant a escala política com econòmica. Això fa que a poc a poc els sobirans d'aquest comtat

comencin a cedir les seves propietats més septentrionals, un procés que beneficia de manera clara els bisbes de la Seu i els vescomtes d'Urgell. Així és com l'any el 988 els bisbes permuten unes quantes propietats que tenen a la Catalunya central per unes altres de comtals situades al nord, a Andorra, i és així també com el 989 els vescomtes adquireixen, per compra, la vall de Castellbò. A partir d'aquell 988 els bisbes esdevenen senyors de les viles de Laurèdia, Santa Coloma, Andorra, Ordino i uns altres llocs no especificats situats a la vall d'Andorra, cosa que queda reflectida en importants documents del moment. Aquestes donacions, compres o permutes del final del segle x prefiguren el futur de la història andorrana, atès que els beneficiaris es convertiran en els dos grans poders que durant els segles XII i XIII toparan per l'hegemonia del Pirineu.

D'altra banda, en l'acta de consagració de la Seu d'Urgell —un document presumiblement fals datat l'any 819, però redactat cap al principi de l'XI— apareixen mencionades com a domini episcopal, entre més, les parròquies de la vall d'Andorra; és a dir, les parròquies de Laurèdia, Andorra, Santa Coloma, la Massana, Ordino, Encamp i Canillo. Passa el mateix amb la butlla que l'any 1001 el papa Silvestre II lliura al bisbe

Sal·la de la Seu, en la qual també es reconeixen els dominis andorrans del bisbe. La cosa interessant d'aquests documents és que presenten Andorra com un territori concret, equiparable als territoris de Berga, Pallars, Ribagorça o d'Urgell, per exemple. En cap moment es posa en dubte que Andorra formi part del comtat d'Urgell, però sí que les valls andorranes són definides com una entitat territorial pròpia i específica.

La destrucció del castell de Bragafolls

Al llarg del segle x, a mesura que l'antic Imperi carolingi es desintegra, els prínceps territorials de l'Europa occidental comencen a imposar la seva llei a tot arreu. Malgrat que hi ha diferències locals, el cert és que aquest fenomen de senyorialització i de patrimonialització és força generalitzat, fins al punt que dona lloc a un model social, polític i econòmic que rep el nom de feudalisme. Aquest procés, entre més aspectes, consisteix en la imposició total dels senyors feudals d'un ferm control sobre la població, eminentment pagesa, i en el cobrament de rendes dels grups dominants. Potser una de les imatges que més bé representa aquesta nova

realitat és la construcció de castells, unes edificacions que serveixen als poderosos per imposar el seu domini als territoris dependents i a la pagesia.

Des de l'antiguitat tardana hi ha, a Andorra, el castell de Roc d'Enclar, una construcció utilitzada com a defensa en els moments convulsos posteriors a la fi de l'Imperi romà, en temps de les migracions dels pobles germànics o en el moment de l'arribada dels musulmans. Com a senyors d'Andorra, cap al segle x els comtes posseeixen aquest castell. Amb tot, el comte Borrell II de Barcelona-Urgell fa construir una altra fortificació, anomenada Bragafolls, de la qual no se sap la situació exacta, tot i que generalment hom la situa en un lloc elevat de l'actual parròquia de Sant Julià de Lòria o al sud de la d'Andorra la Vella. L'erecció d'aquest castell té per objectiu sotmetre les comunitats de les valls d'Andorra al domini dels comtes d'Urgell a través del cobrament de rendes. Malgrat que sabem poca cosa del que passa en aquell moment, sembla que al final del segle x el castell és destruït pels andorrans, presumiblement contraris a l'establiment d'un ferm domini senyorial sobre les valls que habiten. Per la seva banda, consta que el castell d'Enclar, al segle XII, es troba en ruïnes. Semblaria, per tant, que al

tombant de l'any mil, en un procés generalitzat de senyorialització i de submissió de les comunitats pageses, els andorrans resisteixen els embats comtals i senyorials.

Com que els comtes estan essencialment interessats en la frontera amb el món musulmà, al sud, els problemes de les valls, en aquestes dates, no els fan sinó reafirmar-se encara més en la seva decisió de desprendre's d'aquests dominis en favor del bisbat. Si bé és cert que Andorra és una zona de pas important, Lleida i Balaguer són, per als comtes, conquestes força més apetitoses i, per això, finalment els habitants de les valls del Valira se surten amb la seva.

Un dels principals efectes que té la destrucció de Bragafolls i el poc interès dels comtes per imposar-se a Andorra és que, a diferència dels veïns del nord i el sud dels Pirineus, les comunitats andorranes poden continuar vivint sense estar directament subjugades de manera intensa a les arbitràries rendes feudals i mantenen el pagament d'uns tributs hereus d'època carolíngia. En aquest context, les cases, les famílies, són les interlocutores directes amb el senyor del domini eminent d'Andorra, una situació que s'allarga fins que els conflictes entre els bisbes d'Urgell i els Foix-Castellbò capgiren el context de les valls del Valira i de tot el Pi-

rineu. Els bisbes urgellencs, per la seva banda, sembla que aprenen la lliçó i prefereixen actuar amb cautela a l'hora de tractar amb Andorra en comptes d'intentar imposar-hi el seu domini a cop de castell.

Cronologia

c. 980: Destrucció del castell de Bragafolls en una data indeterminada.

985: Saqueig de Barcelona a mans d'Almansor i els seus exèrcits.

988: Borrell II permuta els alous que posseeix a Andorra per uns altres que li lliura el bisbe Sal·la.

—Fi de la dinastia carolíngia.

993: Mort del comte Borrell II. Començament del govern d'Ermengol I a Urgell.

996: Otó III coronat emperador del Sacre Imperi Romanogermànic.

998: Començament del pontificat de Silvestre II.

1009: Començament de la guerra civil a Al-Àndalus, que posarà fi al califat el 1031.

1010: Mort del comte Ermengol I i del bisbe Sal·la.

Com és que a dia d'avui Andorra és un estat sobirà? Què va suposar la destrucció del castell de Bragafolls? Quin paper han jugat en la història andorrana els bisbes d'Urgell, els Caboet, els Castellbò o els Foix? Què és el Patriatge i què va suposar per al Principat d'Andorra? I el *Manual Digest*? Fins a quin punt els habitants de les valls del Valira han estat realment protagonistes de la història del seu país? Amb voluntat divulgativa però mantenint el rigor necessari per acostar-se al passat, el present llibre pretén respondre aquestes preguntes narrant onze episodis clau per entendre què és Andorra i com ha arribat a l'actualitat com estat lliure i sobirà. Són onze dates, onze moments en què un fet o una decisió han permès la supervivència d'Andorra com a entitat o que han fet del territori el que és avui. Mil anys d'un país narrats a través dels principals batecs de la seva història.

anem
EDITORS

